

ALISHER NAVOIY

INTERNATIONAL JOURNAL

*A. Navoiy tavalludining 581 yillik
yubileyiga bag'ishlanadi*

TOSHKENT-2022

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2022

**ALISHER NAVOIYNING 581 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 581 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 581th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rasulov Ravshanxo'ja***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xlijev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Mirzayev Rahmatilla***y.f.n., dotsent, huquqshunos (O'zbekiston)***Muhitdinova Badia***f.f.n.dotsent (O'zbekiston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Narziyeva Ma'mura***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Eshqobil Shukur***O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan
madaniyat xodimi, shoir (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Ko'chiyev Ismat***publisist, O'zbekiston va Belorussiya yozuvchilar
uyushmasi a'zosi (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rahmonov Nasimxon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chapan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Jo'rayev Shokirjon***F-m.f.d., professor (O'zbekiston)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Alim Labib***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Расулов Равшанхужа
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиулина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худоев
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилнавоз
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Мирзаев Рахматилла
к.ю.н., доцент (Узбекистан)
Мухитдинова Бадиа
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Нарзиева Мамура
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Эшкobil Шукур
Заслуженный работник культуры Республики
Узбекистан, поэт (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Кочиев Исмаи
Публицист, член Союза писателей Узбекистана и
Беларуси (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рахмонов Насимхон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Джураев Шокирджон
д.ф.-м. н., профессор (Узбекистан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Алим Лабиб
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:

Mirzaev Ibodulla*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*

Deputy Chief Editor:

Jabborov Nurboy*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Mukhiddinov Muslikhiddin***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rasulov Ravshankhuja***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhliev Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Mirzayev Rahmatilla***Cand. of legal scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Mukhitdinova Badia***Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Narziyeva Ma'mura***Secretary, teacher (Uzbekistan)*MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Toshkulov Abdukodir***Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Eshqobil Shukur***Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan, poet (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Kochiyev Ismat***Publicist, member of the Writers' Union of Uzbekistan and Belarus (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rakhmonov Nasimxon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapan***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Juraev Shokirjon***Doc. of phys.-math. scien., prof. (Uzbekistan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Alim Labib***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)*

Саҳифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улицы Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,

Amir Temur Street pr. 1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1. Bayram BİLİR

ORHUN YAZITLARINDA VE ALİ ŞİR NEVAI'NIN İLK DİVANINDA OLUMLU TİP KAVRAMLAR9

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2. Ozan Yılmaz

ALİ ŞİR NEVÂ'YÎ'NİN HAMSESİNDE EMÎR HÜSREV-İ DEHLEVÎ'YE DAİR GÖRÜŞLERİ15

3. Эркинов Афтондил

АЛИШЕР НАВОИЙ ҚЎЛЁЗМАЛАРИ БУТУНЖАҲОН ФЕҲРЕСТИНИ ЯРАТИШ МАСАЛАСИ29

HAQIQAT SARI SAFAR

4. Muslikhiddin Kutbiddinovich Mukhiddinov

IMAGE OF THE PROPHET36

5. Қозоқбой ЙЎЛДОШ

ТЕРАН ТУЙГУЛАРНИНГ ЖОНЛИ МАНЗАРАЛАРИ45

MA'RIFAT YOG'DUSI

6. Салоҳий Дилором Исомиддин қизи

НАВОИЙ ИЖОДИДА ИНСОН ВА ИЖТИМОИЙ ЖАМИЯТ АХЛОҚИ МАВЗУСИ50

7. Жабборов Нурбой Абдулҳакимович

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА “АҲЛИ МАОНИЙ” ТУШУНЧАСИНИНГ ЎРНИ ВА ИРФОНИЙ МОҲИЯТИ55

8. Нафас Шодмонов

ТАСАВВУФ АДАБИЁТИДАГИ “КЎЗГУ” ТИМСОЛИНИНГ НАВОИЁНА ТАЛҚИНИ65

9. Асрорхон Аббосов

НАВОИЙ ҲАЗРАТЛАРИ ЎРГАНГАН АСАРЛАР: “САҲИҲИ БУХОРИЙ” ДА ОДОБ-АХЛОҚҚА ДОИР ҲАДИСЛАР78

ASLIYAT UMMONI

10. Bertels Y.E.

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjiması (parcha)83

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11. Уралов Ахтам Синдарович, Холдоров Хусан Нортोजиевич

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ҲУСАЙН БОЙҚАРО ДАВРИ БОҒЛАРИ95

12. Холиқов Умиджон Қўчқарович, Холиқова Сайёра Қўчқаровна

НАВОИЙ ДАВРИДА ШАХМАТ ЎЙИНИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИДАН103

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

13.Қобилов У. У.

“ЮСУФНОМА” МАВЗУСИ ВА УНИНГ АЛИШЕР НАВОИЙ ЛИРИКАСИДАГИ
БАДИИЙ ТАЛҚИНИГА ДОИР.....109

14.Холйигит Холмуродов

МУМТОЗ АДАБИЁТДА ФАРҲОД ОБРАЗИ ГЕНЕЗИСИ ВА УНИНГ НАВОИЙ
ШЕЪРИЯТИДА ИФОДАЛАНИШ АНЪАНАЛАРИ.....118

15.Murat ŞAHİN

ALİ ŞİR NEVÂÎ’NİN “MAHBÛBU’L KULÛB” ADLI ESERİNİN DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ.....124

ILM, OLAM VA OLIM

16.Ernazarova Iroda Shavkatovna

ESHQOBIL SHUKUR – NAVOIYGA MUNOSIB IZDOSH.....134

17.Eshnazarov Sulaymon Qulmuhammad o‘g‘li

ALISHER NAVOIYNING “SAB’AT UL-ABHUR” ASARI
LUG‘ATSHUNOSLIKDA NODIR MANBA SIFATIDA.....140

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

18.O‘ngalova Guldasta

Y.E.BERTELS NAVOIY IJODI TADQIQOTCHISI.....144

NAVOIY VA TA’LIM-TARBIYA MASALALARI

19.Сирдарёхон Ўтанова

ИНСОН АХЛОҚИНИНГ РАНГЛИ МАНЗАРАЛАРИ.....151

20.Gulchehra Ahatova

“MAHBUB UL-QULUB” ASARINING BUGUNGI YOSHLARDA MA’NAVIY SIFATLAR
SHAKLLANTIRISHDAGI O‘RNI.....157

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalariga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'rnini va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

ILM, OLAM VA OLIM

ESHQOBIL SHUKUR – NAVOIYGA MUNOSIB IZDOSH

Ernazarova Iroda Shavkatovna,
Samarqand davlat universiteti, O'zbek tili va
adabiyoti kafedrası tayanch doktoranti
E-mail: ernazarov.zohid@gmail.com

For citation: Ernazarova I.Sh. ESHQABIL SHUKUR IS A WORTHY FOLLOWER OF NAVOI. Alisher Navoi. 2022, vol.1, issue 3, (134-139) pp.

DOI 10.5281/zenodo.5804673

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Alisher Navoiy boy ijodiy merosini targ'ib va tashviq qilish bugungi kunda dolzarb vazifa ekanligi, ulug' zot asarlaridagi ma'naviy-ma'rifiy hamda irfoniy masalalarning badiiy qimmatini, ilgari surilgan umumbashariy g'oyalarning tadqiqi jamiyatda ma'nan yetuk shaxsni kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etayotgani. O'zbek tilining shakllanishi, rivojlanishi va sayqal topishida, tom ma'noda, o'zbek adabiy tilining asoschisi sifatida Navoiyning salmoqli o'rni borligi. Shuningdek, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, taniqli shoir Eshqobil Shukur ham "Bobo so'z izidan" asarida Navoiyning ishini munosib davom ettirib, so'zning yetti qatini sinchiklab o'rganib, uning asl ma'nosini topishga intilishlarini ko'ramiz. Eshqobil Shukur Navoiy so'z boyligida uchraydigan ba'zi birliklarni o'zbek tiliga iste'molga olib kirish masalasini ko'taradi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, ta'lim, tarbiya, tilning so'z boyligi, so'zning yashovchanligi, etimologiya, adabiy manbaa.

ЭШКАБИЛ ШУКУР – ДОСТОЙНЫЙ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬ НАВОИ

Эрназарова Ирода Шавкатовна,
Самаркандский государственный университет,
докторант кафедры узбекского
языка и литературы,
E-mail: ernazarov.zohid@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В данной статье отмечается, что пропаганда и популяризация богатого творческого наследия Алишера Навои является актуальной задачей на сегодняшний день, художественная ценность духовно-просветительских и нравственных вопросов, выдвинутых в его произведениях, исследование выдвинутых универсальных идей играют важную роль в становлении духовно зрелой личности в обществе. В становлении, развитии и становлении узбекского языка важную роль, в буквальном смысле, играет Навои как основоположник узбекского литературного языка. Мы также видим, что заслуженный работник культуры Узбекистана, известный поэт Эшкобиль Шукур в своем произведении "дедушка по стопам слова" достойно продолжает дело Навои, внимательно изучая семь строк этого слова и пытаясь найти его истинное значение. Эшабил Шукур поднял вопрос о введении в узбекский язык некоторых единиц, встречающихся в словаре Навои.

Ключевые слова: Алишер Навои, образование, воспитание, словарный запас языка, живучесть слова, этимология, литературное происхождение, положительное значение, отрицательное значение.

ESHQABIL SHUKUR IS A WORTHY FOLLOWER OF NAVOI

Ernazarova Iroda Shavkatovna,

Samarkand State University,

Basic Doctoral Student of the Department of
Uzbek Language and Literature,

E-mail: ernazarov.zohid@gmail.com

ANNOTATION

The fact that the promotion and promotion of rich creative heritage of Alisher Navoi in this article is an urgent task today, the artistic value of spiritual and educational and irfanial issues in the works of the great breed, the research of previously put forward universal ideas play an important role in the perfection of a spiritually mature person in society. Navoi has a significant role in the formation, development and glossary of the Uzbek language, literally as the founder of the Uzbek literary language. Also, an employee of Culture, a well-known poet Eshkobil Shukur, who served in Uzbekistan, will continue the work of Navoi in his work “in the footsteps of Grandfather”, we will carefully study the seven layers of the word and strive to find its original meaning. Eshkobil Shukur Navoi raised the issue of bringing some units that are in the vocabulary into the Uzbek language for consumption.

Key words: Alisher Navoi, education, education, vocabulary of the language, word survival, etymology, word specific to Sheva, literary source, positive meaning, negative meaning.

Alisher Navoiy ijodi har zamon, har bir davr uchun saboq bo‘ladigan o‘lmas g‘oyalar, fikr va qarashlar ummonidir. Alisher Navoiy o‘zining o‘lmas asarlarida yoshlarni ma‘naviy – axloqiy tarbiyalash yo‘l-yo‘riqlarini ko‘rsatib bergan. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev Navoiy ijodi yoshlar tarbiyasidagi o‘rni haqida to‘xtalib, shunday ta’kidlaydi: “Yoshlarimizga hazrat Navoiy ijodini chuqur o‘rgatishni tizimli yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun Alisher Navoiy asarlarining bugungi yoshlar tushunadigan ixcham namunalarini yaratib, turli mobil ilova va elektron dasturlar ishlab chiqish kerak”. Hazrat Navoiy ijodining bosh mavzusi – insonni ulug‘lash, uning kamolotini ichki va tashqi dunyosini uyg‘unlikda qarashdan iboratdir. Shoir ijodiyoti va shaxsiyati bir-birini uzviy to‘ldiradi. Uning asarlaridagi dono so‘zlar, o‘gitlar, maqolalar, rivoyatlarning asosiy mazmuni mehnatsevarlik, odoblilik, go‘zallikni sevish, zehnlik, ilm olish, hayotga va kishilarga, Vatanga muhabbat kabi buyuk fazilatlarni ulug‘lashdir. Yaxshi fazilatlar mujassamlashgan inson chinakam insondir.

Alisher Navoiy asarlarini mutolaa etar ekanmiz, unda bugungi hayotimizdagi har qanday muammoning ma‘naviy yechimini ko‘rishimiz mumkin. Alisher Navoiy o‘zining “Muhokamat ul-lug‘atayn” asari bilan tilshunoslik rivojiga ulkan hissa qo‘shgan. Ma‘lumki, “Muhokamat ul-lug‘atayn”da muallifning ona tili xazinasi bilan bog‘liq ijodiy tadqiqotlari aks etgan. Bu tadqiqotlar natijasi o‘laroq tilimizning fasohati va balog‘ati ilmiy asoslangan. Adabiyotshunos olim B.Valixojayev ta’kidlaganidek, “Alisher Navoiyning “Muhokamat ul-lug‘atayn” ilmiy asari turkiy tilshunoslikning nodir yodgorligi bo‘lib, unda turkiy tilning o‘ziga xos xususiyatlari, uning buyuk ahamiyatga molik badiiy yodgorliklarni yaratishga qodirligi masalasi ilmiy asosda yoritilgan. Shuning bilan birga asarning mavzu doirasi keng bo‘lib, unda umuman adabiyotshunoslikning turli xildagi muhim muammolari tilga olingan va o‘sha davrdagi nasrning o‘ziga xos xususiyatlari o‘z ifodasini topgan” [Valixojayev, 1993: 39]. O‘zbek tilining lug‘at boyligi, so‘zlar etimologiyasi, so‘zlarning ishlatilish darajasiga doir qarashlar keyingi davrlarda ham tadrijiy davom etdi. So‘z ma‘nosiga doir bilimlarga katta qiziqish bildiradigan olim va qiziqish jarayonida to‘plangan tajribasidan foydalanib o‘ziga xos uslubga ega asarlar yaratadigan ijodkorlardan P.Qodirov, E.Vohidovlarning bu boradagi ishlari muhim ahamiyatga ega. Albatta, bunday ilmiy qarashlarning shakllanishida Navoiyning so‘zshunoslikka doir fikrlari asos vazifasini o‘tadi. Jumladan, so‘z bilan so‘zlashish mahoratiga ega taniqli ijodkor Eshqobil Shukur ham “Bobo so‘z izidan” asarida Navoiyning ishini munosib davom ettirib, so‘zning yetti qatini sinchiklab o‘rganib, uning asl ma‘nosini topishga intilishlarini ko‘ramiz. Eshqobil Shukurning so‘zlar bilan so‘zlashuvga doir izlanishlari natijasida “Bobo so‘z izidan” asari dunyoga kelgan. “Bobo so‘z izidan” “Jannatga maktub” nomli so‘zboshi, 269 ta raqamlangan izlanishlardan iborat “Asosiy qism”ida 500 dan

ortiq, “So‘zlar guvohligida” deb nomlangan qismida 24 ta, “Yondaftardagi turli qaydlardan” sarlavhali qismida esa 31 ta so‘zlarning izohi, etimologik jihatlarini yoritgan maqolalardan iborat. Muallif asarni yaratishda juda ko‘p manbalarga murojaat qilganini alohida ta’kidlaydi: “Bu kitobni tayyorlash jarayonida garchi ko‘p manbalarni ko‘rib chiqsam-da, ba’zi so‘zlar masalasida xato qilyapmanmi degan xijolatga ham bordim. Lekin faraz fikrni harakatga keltiradi”. Darhaqiqat, muallif misollarni izohlash jarayonida “Devonu lug‘otit-turk”, “Turkiy tillar etimologik lug‘ati”, “Kitob at-tuhfa”, “Oltoy-Olatog‘ lug‘ati”, “Farhangi zaboni tojik”, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”, “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”, “Qadimgi turkiy til lug‘ati”, “Navoiy asarlari lug‘ati”, “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati”, “Ruscha-o‘zbekcha lug‘at” kabi lug‘atlardan ma’lumotlar keltirgan. Ahamiyatli jihati bu manbalardan faqat ma’lumot keltiribgina qolmay, ularni qiyoslagan, tahlil qilgan va chuqur mushohada bilan o‘quvchiga havola etgan. Tilshunos A.Rustamov ta’kidlaganidek: “Ba’zan masalaga yuzaki qarash natijasida so‘z tarixi va uning tarkibi noto‘g‘ri izohlanadi. So‘zchi so‘z haqidagi fikrlarning to‘g‘risidan noto‘g‘risini farqlay olishi kerak. Fikr egasi olim bo‘lsa ham uning fikriga tanqidiy munosabatda bo‘lib, uni tekshiruvdan o‘tkazishi kerak” [Rustamov, 1987: 125].

So‘zlar ma’nosiga ziyraklik bilan e’tibor qiladigan olimga munosib izdosh bo‘lgan Eshqobil Shukur “Bobo so‘z izidan” da 50 ga yaqin o‘rinlarda Navoiy ijodiga, so‘zga doir izlanishlariga murojaat qiladi, mulohazalar beradi. Yuqoridagi ma’lumotni 1-jadvalda quyidagicha keltirdik:

1.	“Navoiy asarlarining izohli lug‘ati”	13 o‘rinda
2.	“Lison ut-tayr” dostoni	7 o‘rinda
3.	“Layli va Majnun” dostoni	5 o‘rinda
4.	“Sab’ai sayyor” dostoni	4 o‘rinda
5.	“Farhod va Shirin” dostoni	3 o‘rinda
6.	“Hayrat ul-abror” dostoni	3 o‘rinda
7.	“Saddi Iskandariy” dostoni	2 o‘rinda
8.	“Muhokamat ul-lug‘atayn” asari	3 o‘rinda
9.	G‘azallari	5 o‘rinda
10.	Boshqa asarlari	3 o‘rinda

Muallif “kimsan”, “parvard”, “o‘tog‘a”, “alast”, “g‘arib”, “mushuk”, “hisor”, “biyiz”, “sayl”, “basir”, “ulufa”, “jo‘yali”, “varaq” kabi so‘zlarning leksik, etimologik xususiyatlarini tadqiq etishda “Navoiy asarlarining izohli lug‘ati”ga murojaat qilgan bo‘lsa, “hammol”, “shashpar”, “yoro” kabi so‘zlar ma’nosini ochishda “Farhod va Shirin” dostoni matniga; “muldur”, “g‘arib”, “ajrig”, “sandal” so‘zlarini izohlashda “Sab’ai sayyor”ga; “yoz”, “birpas”, “qaloda”, “ovqat”, “qorabovur” so‘zlari ma’nosini tahlil qilishda “Layli va Majnun” matniga;

“Arg‘anun”, “tayr”, “gulqand”, “shumshaymoq”, “undamoq”, “zaqqum”, “jo‘ya” kabi so‘zlarning mazmunini ochishda “Lison ut-tayr” dostoni matniga; “balchiq”, “bigiz”, “o‘rdak” kabi so‘zlarning tahlilida “Muhokamat ul-lug‘atayn” asaridagi qarashlarga tayanadi.

Muallif “yig‘ladi” fe’lini izohlar ekan [Shukur, 2018: 21] “Devonu lug‘otit-turk” asarida “namlandi” ma’nosini beruvchi “chilandi” fe’liga bog‘laydi va Navoiy ijodida ham bu so‘zning turli ko‘rinishlari uchrashiga urg‘u beradi:

Yig‘latti meni demayki, sixtatti meni”

Ko‘p ishlatiladigan “undamoq” fe’lining Navoiyda “un tortmoq” shaklida ishlatilib, ohang chiqarmoq ma’nosida qo‘llanishini ko‘rishimiz mumkin [Shukur, 2018: 189].

Eshqobil Shukur tilimizda eng ko‘p ishlatiladigan va eng ko‘p ma’noga ega bo‘lgan so‘zlardan biri “el” so‘zi izohiga e’tibor qaratar ekan, Alisher Navoiy bu so‘zning “qo‘l” va “xalq” ma’nolaridan foydalanganligini aytib o‘tadilar [Shukur, 2018: 41].

“Chigal” va “chigil” so‘zlari bog‘liqligini izohlar ekan Alisher Navoiyda “chigil” so‘zi qadimgi turkiy qabilalardan birining nomi, chigillar ittifoqi, chigillar mamlakati ma’nosida kelganligini keltirib o‘tgan [Shukur, 2018: 43]

Yana bir o‘rinda “Yozyovon” degan joy nomi mazmuniga to‘xtalib, Navoiy “yozi” so‘zini cho‘l ma’nosida ishlatganligini ta’kidlab o‘tganlar. [Shukur, 2018: 48]

Muallif “birpas” so‘zining etimologiyasiga doir qiziqarli ma’lumot keltirib [Shukur, 2018:94], misolni yana Navoiyning “Layli va Majnun” dostonidan topadi:

Bir pos chu tundin o‘tti ul xayl,

Tushluq tushi qildi uyqug'a mayl.

Tilimizga boshqa tildan kirib kelganday taassurot qoldiradigan "neft" so'zining asli turkiy so'z ekanligini uning Navoiy ijodida "naft" shaklida uchrashi bilan izohlaydi [Shukur, 2018:103]:

Bo'lub ikki ko'zi nazzora chog'i,

Nechukkim **naft**ning o'tlug' bulog'i.

Muallif Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida uchraydigan "homil" so'zining ma'nosiga qiziqib, "hammol" va "homila" so'zlarining arab tilidagi "hamala" fe'lining "ko'tarib olib yurdi" ma'nosidan kelib chiqqanligini aniqlaganini keltirib o'tadi [Shukur, 2018:106]. Bu o'rinda Navoiyning so'z qo'llash mahorati har bir so'z ma'nosi ustida o'ylashga undashini ko'rishimiz mumkin.

Eshqobil Shukur o'z ona tilining sinchkov bilimdoni sifatida tilda mavjud har bir so'zning tarixi va taqdiriga jiddiy nazar soladi. Jumladan, faol iste'molda bo'lgan "organizm" so'zining tilimizda qadimgi "arg'anun" shakli bo'lganini keltirib Navoiy "Lison ut-tayr" dostoni matn misolida yoritadi:

Savti noqisi navoi **arg'anun**,

Shayx dini motamig'a tortib un. [Shukur, 2018:108]

Xalq og'zaki ijodi namunalarida "boshliq", "sardor" ma'nosida ko'p ishlatiladigan "o'dag'a" so'zining Navoiy asarlarida "boshliq" ma'nosidan tashqari "boshga taqiladigan jig'a" ma'nosini ham ifodalashini keltirib Navoiyning so'zlarni ma'no noziklari bilan bir-biriga bog'lab qo'llashini ta'kidlab o'tgan [Shukur, 2018:123].

Mahmud Koshg'ariy izohiga tayanib "balchiq" va "baliq" so'zlarining "namlik" va "suv" ma'nosini anglatadigan "bal" so'zidan paydo bo'lganini, ya'ni ma'noviy negizi bitta ekanligini ta'kidlar ekan, Alisher Navoiyda ham bu so'zlar Koshg'ariy izohiga mos tushganining guvohi bo'ladi [Shukur, 2018:125].

Navoiy ijodida "shabnam" ma'nosida kelgan "muldur" so'zi bugungi kunda o'zbek tilida yig'lamsirab qarash ma'nosidagi "mo'ldirash" va "mo'ltirash" fe'llari bilan bog'liq bo'lishi mumkinligi haqidagi taxminni ilgari surar ekan, muallif mo'g'ul tilidagi "mo'ltire" so'zining ma'nosiga ham e'tibor qaratadi [Shukur, 2018: 151].

Ma'lumki, so'zlar ham "yashash" jarayonida turli o'zgarishlarni boshidan kechiradi. Ba'zi so'zlar o'z ma'nosini yo'qotadi, ba'zilari esa ma'nosini yangilaydi, ayrim so'zlar esa o'zi ifodalagan mazmunga zid ma'no ifodalashga o'tadi. Bu hodisa tilshunoslikda so'z ma'no taraqqiyotida harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladigan ziddiyat va bu ziddiyatning yorqin ko'rinishi bo'lmish enantiosemiya hodisasi sifatida keng tadqiq etilgan [Mahmudov, Odilov, 2014]. Shunday ma'no taraqqiyotiga uchragan "mujmal" so'zining mazmunini izohlashda ham Eshqobil Shukur Navoiy ijodiga murojaat qiladi, ya'ni "mujmal" so'zi Navoiy asarlarida "qisqa" ma'nosini beradi [Shukur, 2018:153]. Yana bir o'rinda, ya'ni "basir" va "basirat" so'zlarining ma'nosi izohlanishida ham xuddi shu holatni ko'rishimiz mumkin. Bugungi kunda ko'zi ko'r ma'nosida ishlatiladigan bu so'zlar aslida "ko'ruvchi", "ko'z quvvati" mazmunini bergan. Masalan, Navoiyning "Hayrat ul-abror" dostonidagi ushbu bayt muallifning e'tiborini tortadi:

Sirri haqiqatdin o'lub bahravar,

Ayla **basirat ko'zi** birla nazar. [Shukur, 2018:260].

Navoiy davrida olimlar donishmandlar ahlini "basirat ahli" deyishgan. Ya'ni yuqoridagi o'rinda ham basirat so'zining "ko'r" ma'nosi ishlatilmagan Navoiyning "Lison ut-tayr" dostonida "qush" ma'nosini ifodalagan "tayr" so'zining tub ildizi "uchish" mazmunini bildirishi "Bobo so'z izidan" kitobida qiziqarli tarzda bayon etilgan [Shukur, 2018:154].

"G'arib" so'zining ma'nosini izohlash jarayonida esa Navoiy ijodida bu so'zning ikki xil, bir-biriga bog'liq bo'lmagan ma'nolari uchrashi keltirilgan Ya'ni quyidagi parchada "g'arib" so'zi "ajoyib" ma'nosini ifodalagan:

Senki borsen zamon elida g'arib,

Sanga bo'lg'on jahon ichinda ajib. [Shukur, 2018:156].

Eshqobil Shukur Navoiy ijodida uchragan, ammo hozirda iste'moldan chiqib ketgan "gulqand" ("gulshakar" shakli ham mavjud) kabi so'zlar ma'nosiga ham munosabat bildirib ketadi [Shukur, 2018:158]

Navoiy ijodida "saksovlul" so'zining "qumg'og'" sinonimi ishlatilgani, bunday nomlanishiga saksovlulning cho'lda, qumda o'sgani sabab bo'lishi mumkinligi yoritilgan [Shukur, 2018: 261].

Muallif ko'p o'rinlarda "Muhokamatul-lug'atayn" dagi ma'lumotlarni to'ldirishga harakat

qilganini ko'rishimiz mumkin. Masalan, Alisher Navoiy o'rdak haqidagi quyidagi ma'lumotlarni bergan bo'lsa: "Tag'i turk o'rdakning erkagin "so'na" va tishidin "bo'rchin" der" [Shukur, 2018:268].

Eshqobil Shukur Navoiy so'z boyligida uchraydigan ba'zi birliklarni o'zbek tiliga iste'molga olib kirish masalasini ko'taradi va it bo'yniga osiladigan tasma ma'nosini ifodalaydigan "qaloda" so'zining bugungi kunda o'zbek tilida yaxlit muqobili yo'qligini va uni ishlatish tilimizni kambag'allashishdan asraydi degan fikrni ilgari suradi [Shukur, 2018:173].

"Kechqurun" so'zi tarkibidagi "qurun" so'zi tilimizda hozir alohida ishlatilmaydi. Ammo Navoiy asarlarida bu so'z alohida ham ma'no ifodalashi aniq misollar bilan ko'rsatilgan [Shukur, 2018:159]

Eshqobil Shukur bugun o'zbek tilida faol ishlatiladigan "ovqat" so'zining "vaqt" so'zining ko'pligi ekanligiga ham Navoiy ijodidagi misollar bilan yondashadi:

Bazm ichra demayki barcha **avqot**,

Maxluq anga lutfi mahzdin zot.

(Ya'ni, faqat bazm vaqtlarida emas, lutf uning zotida bo'lgani uchun u bilan doim birgadir) [Shukur, 2018:183].

Poyabzaldo'zlarning ko'nni, terini teshish uchun ishlatadigan yog'och sopli, nina uchli metal asbobi "bigiz" Navoiy asarlarida "biyiz" shaklida ekanligi keltirilgan [Shukur, 2018: 206].

Tilimizda ko'p ishlatiladigan, ammo ikkinchi qismining ma'nosini hamma ham bilmaydigan "zahar-zaqqum" birikmasi mavjud. "Zaqqum"ning Navoiy asarlarida "do'zax daraxti" ma'nosida ishlatilgani Eshqobil Shukur e'tiborini tortadi va ma'lumot o'zbek tilidan foydalanuvchilarga ham qiziq. "Lison ut-tayr" matni asosida izohlangan :

Chun xarita boshini ochti laim,

Kim yig'ilmish erdi **zaqqumi jahim**. [Shukur, 2018: 207]

Muallif Alisher Navoiyning "Muhokamat ul-lug'atayn" asaridagi otlarning yoshi haqidagi ma'lumotlariga alohida to'xtalib, ma'lumotlarni yanada boyitib sayqallagan, ya'ni otlarning rangi bilan bog'liq nomlanishlariga ham e'tibor qaratgan [Shukur, 2018: 217].

Eshqobil Shukur sandal so'zining tilimizda bir necha xil ma'no ifodalashi, jumladan, Navoiyning "Sab'ai sayyor" dostonida "jigarrang" ma'nosida ishlatilishini misollar bilan izohlaydi:

Birining to'ni **sandal** oyin,

Sandali uy aro topib tamkin [Shukur, 2018: 216].

Shuningdek ijodkor *magazin* [Shukur, 2018:106], *mastu alast* [Shukur, 2018:132], *shashpar* [Shukur, 2018:155], *mushuk* [Shukur, 2018: 181], *hisor* [Shukur, 2018:193], *ajriq* [Shukur, 2018: 203] kabi so'zlarning ma'nosini izohlash jarayonida ham Navoiy so'z boyligiga murojaat qiladi.

Muallif so'zlarni izohlashda aynan bir tamoyil yoki ketma-ketlikka amal qilmagan va o'zi uchun, atrofdagilar uchun ma'no-mohiyati qiziq bo'lgan so'zlar haqida izlanib, ko'pincha savollariga javobni Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" asaridan, "Alisher Navoiy asarlari lug'ati" dan va Navoiy asarlari matnidan topgan. Ammo "Bobo so'z izidan" asaridagi tahlilga tortilgan Navoiy ijodi bilan bog'liq so'zlarni shartli ravishda harakat-holat ma'nosini ifodalovchi so'zlar (*shumshaymoq*, *undamoq*, *yig'lamoq*, *undamoq*), hayvonlar bilan bog'liq so'zlar (*mushuk*, *qorabovur*, *tayr*, *o'rdak*, *balig*), o'simlik nomini bildiruvchi so'zlar (*ajrig'*, *sandal*, *saksovul*, *zaqqum*) kabi o'nga yaqin guruhlariga ajratishimiz mumkin.

Tilshunos olim N.Mahmudov ta'kidlaganidek: "Til xalqning bebaho mulki, undan har kim har kuni har qadamda foydalanadi, ammo bu tilning temir qonuniyatlarini har kim ham, albatta, bilaveradi, degani emas. Matematika yoki fizikadagi qonuniyatlarni bilish uchun qanchalik maxsus tayyorgarlik zarur bo'lsa, tildagi teran va tarang qonuniyatlarning mag'zini xolis chaqish uchun ham shunchalik tayyorgarlik, xabardorlik zarur ekanligini unutmashlik lozim. Til ilmi yer yuzidagi eng qadim fanlardan biridir" [Mahmudov, 2014]. Shu ma'noda biz ham shoir va yozuvchilar so'z bilimdoni bo'lganda, ya'ni so'zning ma'nolarini chuqur anglaganda uning ijodkori bo'la oladi, undan mahorat bilan foydalanadi degan fikrni ham ilgari surmoqdamizki, fikrimizni Eshqobil Shukur ijodi misolida asoslashimiz mumkin. Eshqobil Shukur so'zning leksik, morfologik, qolaversa, etimologik jihatlariga jiddiy qaraydigan ijodkor. Uning so'zga doir izlanishlari natijasi o'laroq, ayniqsa, so'zlar etimologiyasiga doir bilimlari natijasida so'zlar o'ziga xos mazmun ifodalaydi. Shoirning "Hamal ayvoni", "Yashil qushlar", "Ko'z yumib ko'rganlarim" kabi o'nlab she'riy to'plamlaridan joy olgan she'rlaridagi so'zlarning o'ziga xos ifodasi fikrimizga yaqqol dalil bo'la oladi. Shu o'rinda shoirning "Hamal ayvoni" she'riy to'plamida "Nasoyimul muhabbat"ga sayr

nomli turkumda 20 ga yaqin she'rlarning borligi ham Eshqobil Shukurning Navoiyga izdoshlik belgilaridan biri hisoblanadi [Shukur, 2002:206].

Ko'rinib turibdiki, Eshqobil Shukur juda ko'p so'zlarning ma'nosiga doir savollariga javobni Navoiy ijodidan topgan va Navoiyning o'zbek tili jonkuyari ekanligini yana bir bor e'tirof etgan. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Alisher Navoiy ijodini o'rganish tafakkurni oshirishning muhim omilidir.

Xulosa. 1. Alisher Navoiy ham so'z ma'nosiga sinchkovlik bilan yondashadigan olim, ham so'z jozibasidan mahorat bilan foydalanadigan ijodkor sifatida til ilmida o'zining alohida o'rniga ega. 2. Alisher Navoiyning izlanishlari ta'sirida keyinchalik ham so'zga doir ijodiy tadqiqotlar yaratildi va Eshqobil Shukurni shu ma'noda Navoiyga munosib izdosh deyish mumkin. 3. "Bobo so'z izidan" asari "Muhokamat ul-lug'atayn" asaridagi so'z va uning ma'nosiga doir ma'lumotlarni to'ldirgan, ba'zi o'rinlarda aniqlashtirgan, til taraqqiyotida keyingi davrda yuzaga kelgan o'zgarishlarni tahlil qilgan. 4. "Bobo so'z izidan" asari o'zbek tilidagi turli mavzuiy guruhlariga oid so'zlarning morfologiyasi, yasalishi, semantik jihati va etimologiyasiga oid qiziqarli ma'lumotlar keltirilgan manba sifatida tilshunosligimiz uchun muhim ahamiyatga ega.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Абдурахмонов Х., Махмудов Н. Сўз эстетикаси. – Т.: Фан, 1981. – 59 б. (Abdurahmonov H., Mahmudov N. So'z estetikasi. – T.: Fan, 1981. – 59 b.)
2. Abulxayr M. Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati. Toshkent O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2018. – 560 b.
3. Алишер Навоий. Муҳокамат ул-луғатайн. Асарлар. Ўн беш томлик. 14-том. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1967. – 272 б.
4. Воҳидов Э. Сўз латофати. – Тошкент: Ўзбекистон, 2014. – 152 б. (Vohidov E. So'z latofati. – Toshkent: O'zbekiston, 2014. – 152 b.)
5. Дониёров Х., Мирзаев С. Сўз санъати. – Тошкент: Ўзадабийнашр, 1962. – 216 б. (Doniyorov X., Mirzayev S. So'z san'ati. – Toshkent: O'zadabiynashr, 1962. – 216 b.)
6. <https://kh-davron.uz/kutubxona/alisher-navoiy/alisher-navoiy-muhokamat-ul-lugatayn.html>
7. Кошғарий Махмуд. Девону луғотит турк. Таржимон ва нашрга тайёрловчи С.М.Муталлибов. Уч томлик. I том. – Тошкент: Фан, 1960. – 499 б. (Koshg'ariy Mahmud. Devonu lug'otit turk. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S.M.Mutallibov. Uch tomlik. I tom. – Toshkent: Fan, 1960. – 499 b.)
8. Mahmudov N. So'zimiz rost va raso bo'lsin // O'zbekiston adabiyoti va sa'nati. – Toshkent, 2014. – № 2.
9. Махмудов Н. Тилимизнинг тилла сандиғи. – Тошкент: Г.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2012. – 115 б. (Mahmudov N. Tilimizning tilla sandig'i. – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 115 b.)
10. Рустамов А. Сўз хусусида сўз. – Т.: Ёш гвардия, 1987. – 160 б. (Rustamov A. So'z xususida so'z. – T.: Yosh gvardiya, 1987. – 160 b.)
11. So'z ma'no taraqqiyotida ziddiyat. O'zbek tili enantosemik so'zlarining izohli lug'ati. N.Mahmudov, Y.Odilov. Toshkent: Akademnashr, 2014. – 288 b.
12. Xolova M. Boysun shevasiga xos so'zlarning leksik-semantik genezisi // Молодой учёный, 2019, № 22.
13. Эшқобил Шукур. Бобо сўз изидан. Сўзлар билан сўзлашув. – Тошкент: Машхур-Пресс нашриёти, 2018. – 336 б.
14. Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Шеърлар ва дoston. – Тошкент: Шарқ нашриёт-матбаа аксиядорлик компанияси, 2002. – 318 б. (Eshqobil Shukur. Hamal ayvoni. She'rlar va doston. – Toshkent: Sharq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi, 2002. – 318 b.)
15. Қодиров П. Тил ва эл. Илмий бадиа. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги НМИУ, 2005. – 248 б. (Qodirov P. Til va el. Ilmiy badia. –Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2005. – 248 b.)

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalar chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. Shuningdek, Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga ham kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snokalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навой” включен в перечень научных изданий, рекомендованных ВАК Республики Узбекистан для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD) и доктора наук (Д.б.н.). Он также будет включен в систему Crossref.org в США, и каждой статье будет присвоен номер DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is included in the list of scientific publications recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan for publication of the main scientific results of the dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc). It will also be included in the Crossref.org system in the United States, and each article will be assigned a DOI number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French**;
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English.**
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoi2020@mail.ru

NAVOIYNI ANGLASH

Tarix, degani bu – jang-jadal emas,
So‘zdir u, so‘zlarda aks etgan ma’no.
Balki turkiyni ham birov til demas,
Navoiy nazmidan tuymasa navo.

Uyg‘oq shuur bilan xayolga tolsak,
Navoiy va imon – egiz tushuncha.
Shoirlar biz qancha yaqin borolsak,
Xudoga yaqinlab borurmiz shuncha.

El g‘amin o‘ylagan bari bir o‘lmas,
Uni kutar doim taqdir alomat.
Bu teran nolalar hech qachon so‘lmas,
Ko‘ngilni avaylab-asrar salomat.

«Ey, Navoiy», deya chorlar o‘zini
Muhabbat yo‘liga, mehr yo‘liga.
«Ey, Navoiy» – jahon ochar ko‘zini,
Tilla tushgan kabi gadoy qo‘liga.

«Ey, Navoiy» – quyosh tushar samodan,
Ketar poy-piyoda ufqlar oralab.
Yurak entikadi toza havodan,
Metin dardlarini tilka-poralab.

Avlod-avlodlarga hamisha yor u,
Turli xalqlar aro raso qaddimiz.
«So‘zimni eshit», – deb bizlarga zor u,
«Biz ham zor», – deyishga bormi haddimiz?

Shukur Qurbon

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. SHANXAY. SHANXAY UNIVERSITETI BOG'I
Haykal Ravshan Mirtojiyev va Ye Qing muallifligida 2017-yilda yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. ШАНХАЙ. САД ШАНХАЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
Статуя создана в 2017 году Равшаном Миртожиевым и Ёе Кингом.

ALISHER NAVOI. SHANGHAI. SHANGHAI UNIVERSITY GARDEN
The statue was created in 2017 by Ravshan Mirtojiev and Ye Qing.